Otázka: Občanské, soukromé a vlastnické právo

Předmět: Právo, Společenské vědy

Přidal(a): Jana Dyčinská

Základy teorie práva

- **Právo (pozitivní)** = soubor norem, vydaný a uznávaný státem, které jsou pro společnost závazné a jejichž zachování je vynucováno státní autoritou
- **Přirozené právo** – nezávislé na státní moci, založeno na morálce, princip spravedlnosti, rovnosti, vychází z člověka, jeho přirozenosti, rozumu, svědomí, případně božího záměru, boží vůle

Zlaté pravidlo = jednoduchá zásada vzájemnosti v jednání mezi lidmi („Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim.“, „Jak chcete, aby lidé jednali s vámi, tak vy jednejte s nimi.“ – Bible)

PRÁVO SUBJEKTIVNÍ A OBJEKTIVNÍ

- **Právo subjektivní** = souhrn oprávnění, dovoleného chování jedince
    - subjektu práva (fyzická či právnická osoba) v právním vztahu
      – právní možnost chovat se určitým způsobem, subjekt má právo k něčemu či na něco (právo něco (ne)konat, obdržet, požadovat)
    - každý má v mezích svého subjektivního práva možnost volby, zda bude nebo nebude své subjektivní právo vyžadovat, zároveň oprávnění požadovat plnění povinností druhých subjektů
- **Právo objektivní** = soupis všech obecně závazných pravidel chování, všech možností, co smím, nesmím či musím
    - písemné vyjádření subjektivních práv závazných pro všechny členy společnosti
    - spolu s pravidly chování jsou stanoveny i sankce jako následek jejich porušení

- obsaženo v právních normách (nařízeních, zákonech, vyhláškách apod.) – normy hmotného práva

PRÁVO HMOTNÉ A PROCESNÍ

- **Právo hmotné** = soustava právních předpisů, které stanoví, jak se mají lidé v právních vztazích chovat, např. co je zakázáno a co dovoleno, většina právních předpisů patří právě do oblasti práva hmotného
- **Právo procesní** = speciální právní předpisy, které říkají, jakým způsobem probíhá proces, ve kterém se určité subjektivní právo uplatňuje u soudu nebo jak postupuje státní orgán v případě, kdy rozhoduje o něčích právech a povinnostech

PRÁVNÍ A MRAVNÍ VĚDOMÍ

Právní vědomí

- a) znalost práva
- b) názory na spravedlnost – nemusí ze subjektivního hlediska vždy odpovídat platnému právu
- při stagnování odpovědnosti za porušení práva se obvykle vychází ze zásady „Neznalost práva neomlouvá.“ („*Ignorantia iuris non excusat.“*)
- platné právní normy se ve vědomí prolínají s jinými společenskými idejemi a postuláty, ty rovněž ovlivňují chování lidí, lidé je dobrovolně akceptují, neboť jim přijdou správné
- ne všechny normy odpovídající právnímu vědomí jsou vyjádřeny ve formě práva – „*Právo je minimum morálky.“*
- Právo je méně přísné než morálka v požadavcích lidského chování (nevěra je nemorální, ne nelegální) ovšem přísnější ohledně následků porušení pravidel než morálka (nevěra se právně netrestá, krádež housek ano)

SPRAVEDLNOST A LEGALITA

- **Spravedlnost** = takový stav věcí, který je žádoucí a odpovídá podstatě a právům člověka ve společnosti
- **Nespravedlnost** = stav, jenž je v rozporu s požadavkem obecného blaha a musí být odstraněn
- **Zákonnost (legalita)** = všeobecná závaznost zákony, stav společnosti, který je v souladu s právem, státní orgány jsou při tvorbě práva i při jeho realizaci vázány zákony
- **Legitimita =** ospravedlnitelnost, odůvodnění určitého postupu a jeho výsledku, klade důraz na ospravedlnitelnost samotného platného práva, kritérium = spravedlnost

PRÁVNÍ ŘÁD A PRAMENY PRÁVA

Právní řád = souhrn všech pramenů práva, které platí v určitém státě

- Občan státu je vázán právním řádem svého státu, i když pobývá na území jiného státu, pokud se nedostává do rozporu s jeho právním řádem

Prameny práva = psané i nepsané formy, ve kterých je obsaženo objektivní právo:

- Normativní právní akty, právní obyčeje, zvyklosti, soudní precedenty, normativní smlouvy
- **Normativní právní akty** = všeobecně závazné právní předpisy charakteru zákona, zákonného opatření, vyhlášky vládního nařízení apod. – vyznačují se podstatnou mírou obecnosti a jsou spojeny s možností užití státního donucení
- **Obyčej** = nejstarší prameny práva, vznikají spontánně na základě dlouhodobé tradice a obecné akceptace veřejností a státem → netvoří se cílevědomě, nepsané právo – jako pramen práva se v současnosti objevuje zřídkakdy (v Evropě ustupuje psanému právu od 19. st., dosud v Islámském právu, v Africe, Asii, ale i VB)
- **Precedens** = soudní rozhodnutí, kterým se řídí případy dosud právně neupravené, slouží jako vzor pro rozhodování v budoucnosti

- **Smlouva** = nabývá normativního charakteru (a role pramenu práva) tehdy, jsou-li její ustanovení obecná a pokud reguluje celou skupinu právních vztahů, normativní smlouvy jsou hlavním pramenem práva mezinárodního (jinak se většinou týkají individuálního právního vztahu a nemají normativní charakter – nejsou pramenem práva) (Charta OSN, mezinárodní smlouvy EU…)

Právní norma = závazné obecné pravidlo chování, které je vyjádřeno zvláštní, státem uznanou formou a jehož zachování je státní mocí vynutitelné (chováním se rozumí činnost i nečinnost)

- Každou právní normu tvoří:
  a) hypotéza = předpoklad, stanoví podmínky, za nichž se má realizovat pravidlo chování
  b) dispozice = vlastní pravidlo chování, stanoví, komu a jaká oprávnění a povinnosti vznikají
  c) sankce = následky nezachování normy

Právní síla

- Normativní právní akty mají různou **právní sílu** (=vlastnost právní normy, jež ji činí nadřazenou jiné právní normě)
- Podle stupně právní síly dělíme předpisy na:
  - **a) prvotní** (primární, originální, zákonné) – ústavní zákony a zákony
  - **b) druhotné** (sekundární, odvozené, podzákonné) – nařízení vlády, prováděcí vyhlášky ministerstev/obcí apod.
  - a) má vyšší právní sílu než b)
  - a) tvoří zákonodárný orgán – parlament, případně jsou přijaty v referendu
  - b) slouží k podrobnější právní úpravě věci, schvalují je orgány státní správy nebo vláda
- mezinárodní zákony (EU) > ústava > zákony (PS) > nařízení > vyhlášky ministerstev > nařízení vyhlášek krajů a obcí

PLATNOST, ÚČINNOST A PŮSOBNOST PRÁVNÍ NORMY

- **Platnost právní normy** – platná podle všech náležitostí a vydaná příslušným orgánem ve Sbírce zákonů
- **Účinnost právní normy** – přesně dané datum, od kdy je norma závazná
- **Působnost právní normy** – rozsah použití normy na konkrétní případ
- Působnost může být: osobní, místní, věcná, časová

Druhy právních norem:

1. Zavazující = přikazující a zakazující
2. Opravňující

ZÁKONY

- Základní druh normativních právních aktů, stanovují pravidla chování závazná pro jakékoliv subjekty – státní orgány, právnické i fyzické osoby
- Od běžných zákonů se odlišují zákony ústavní – formou i vyšším stupněm právní síly
- **Zákoník (kodex)** = soubor systematicky uspořádaných norem celého odvětví práva (občanský, obchodní, zákoník práce…)
- Změny a úpravy zákonů jsou prováděny prostřednictvím **novel**

PRÁVNÍ VZTAHY

- Vztahy mezi subjekty jako nositeli subjektivních práv a odpovídajících právních povinností, které vyplývají z objektivního práva
- 2 podmínky existence právního vztahu:
    - 1) je dána právní norma, která určuje podmínky vzniku (změny, zániku) a rozsah oprávnění a povinností subjektů právního vztahu (např. občanský zákoník definuje

uzavírání kupní smlouvy)
- 2) vznik, změna nebo zánik právního vztahu jsou spojeny s právně významnými okolnostmi, tzv. **právními skutečnostmi** (např. uzavření kupní smlouvy)

Prvky právního vztahu

- **Subjekty** (účastníci) – v právním vztahu jim vznikají práva a povinnosti (např. kupující a prodávající)
- **Obsah** – oprávnění a povinnosti subjektů právního vztahu (např. oprávnění kupujícího požadovat prodanou věc a povinnost zaplatit kupní cenu a naopak)
- **Objekt** (předmět) – to, k čemu směřují vzájemná práva a povinnosti subjektů, cíl právního vztahu (např. kupovaná věc)

Subjekty právních vztahů

- **Fyzické osoby**
- **Právnické osoby** – korporační (obchodní společnosti, politické strany, družstva, spolky, zájmová sdružení…)
  – nadační (=fondové, instituce založené k vyčlenění určitého majetku s účelovým určením jeho užití)
- **Orgány veřejné správy (obce, kraje), stát a státní orgány**

PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST

- **Právní subjektivita** = způsobilost k právům a povinnostem, umožňuje právnickým a fyzickým osobám vstupovat do právních vztahů
- Účastníci právních vztahů mají trojí druh právní způsobilosti:

  - **a) způsobilost k právům a povinnostem** – způsobilost být účastníkem právních vztahů – v občanském právu vzniká narozením a zaniká smrtí/prohlášením za mrtvého
  - **b) způsobilost k právním úkonům** – způsobilost zakládat, měnit či rušit právní

vztahy (závisí na věku občana a duševním zdraví) – v občanském právu 18 let, v pracovním 15 let, soud může fyzickou osobu zbavit způsobilosti k právním úkonům či ji omezit
- **c) způsobilost k protiprávním jednáním** – způsobilost nést právní odpovědnost za vlastní protiprávní chování

PRÁVO KONTINENTÁLNÍ A ANGLOSASKÉ

(právní systémy/kultury)

- Každá země si tvoří svůj právní řád, některé kultury mají k sobě, co se týče práva, blíž než jiné – tvoří společně právní kultury
- Existují 3 základní typy právních kultur – anglosaské, kontinentální a islámské právo

Kontinentální právo

- Pochází z Evropy, vyvinuto z římského práva, rozšíření do zemí Asie či JA, dnes nejrozšířenější na světě
- Existují subsystémy kontinentálního práva, která si zachovávají svá specifika – např. subsystém francouzský (frankofonní země, Španělsko…), germánská oblast práva (germánské i jiné země včetně ČR, Japonska a Jižní Korey), subsystém skandinávských států
- **Základním pramenem** je **zákon**, praxe soudů nebo obyčejové zvyklosti nehrají příliš velkou roli
- Důležitým znakem – dualismus **práva**
- Odlišování práva **soukromého** a **veřejného** – máme tedy předpisy, které upravují vztahy mezi subjekty, které jsou si rovny, a mezi státem a fyzickými/právnickými osobami

Anglosaské právo

- Angloamerické, **common law**
- Vznik v Anglii, rozšíření do britských kolonií, v současnosti jej používá třetina populace (VB, Indie, Ghana, Nový Zéland, ale i USA – někdy angloamerické)
- Základní prameny práva stejně jako v kontinentálním zákony (vydávány parlamentem) a podzákonné předpisy vydávané exekutivou, ale důležitou roli má i **precedent** (rozhodnutí soudu) – proto se často označuje jako soudcovské nebo precedentní právo
- **Precedens** – funguje tak, že rozhodnutí vyšších soudů jsou závazná pro budoucí rozhodování ostatních soudů, ty se musí řídit principy, které byly v předchozích rozhodnutích nastaveny – *stare decisis*
- Podobná skutková situace – případ bude vyřešen na základě stejných principů – stejný/podobný výsledek
- Pokud soud dospěje k tomu, že se případ skutkově odlišuje od předchozích, může být vytvořen nový precedent – soudy tedy nejen právo aplikují (používají zákony), ale i tvoří
- Prameny práva jsou zde také **obyčejové zvyklosti, ale i právní literatura**
- Také nerozlišuje tolik mezi jednotlivými právními odvětvími a **nedělí právo na soukromé a veřejné**
- Hlavní důraz je dáván na jeho **použitelnost v praxi** – nejsou tak důležité formální definice nebo systematika norem

Další rozdíly mezi kontinentálním a anglosaským právem

- V kontinentálním se soudy řídí zákony a rozhodování ostatních soudů berou spíše jako podpůrnou argumentaci, v anglosaském je nutné znát řešení předchozích případů
- Řízení před soudy v common law řízen **adversárním systémem** – soudce zcela nestranný a ponechává strany, aby předkládaly svá tvrzení a důkazy, např. v trestním řízení mají státní zástupce a obžalovaný před soudem postavení rovnocenných stran, které dokazují svou pravdu
- V kontinentálním naopak existuje **systém inkviziční** – soud má povinnost zjistit správně a objektivně stav věci
- Oba právní systémy se vlivem globalizace a mezinárodního obchodu sbližují
- Zatímco anglosaské začíná čím dál více kodifikovat soubory norem, kontinentální klade stále větší důraz na sjednocování rozhodování soudů

Islámské právo

- V některých státech stále platí tradiční práva, jedním z nich je **šaría** = islámské právo, hlavním pramenem Korán, svatá kniha muslimů
- Sunnitská větev šaríi používá také jako pramen sunnu, šíitská se aplikuje zejména v Íránu
- Většina muslimských států používá **kombinovaný systém** práva, kdy mají sekulární zákony pro věci veřejné, a šaría pouze pro islámské rodinné právo (rozvody, dědictví, výchova dětí…), sekularismus = státní moc, státní instituce a stát sám mají být nezávislé na náboženství a náboženském uvažování

SYSTÉM PRÁVA A PRÁVNÍ ODVĚTVÍ

Mezinárodní a vnitrostátní

- Mezinárodní – zabývá se vztahy mezi státy, státy a mezinárodními organizacemi, mezinárodními organizacemi navzájem
- Vnitrostátní – řeší vztahy mezi subjekty na území jednoho státu

Veřejné a soukromé

- Veřejné – vztah stát-občan, odvětví – *ústavní, trestní, správní, finanční*
- Soukromé – vztah občan-občan, odvětví – *rodinné, občanské, obchodní*

Hmotné a procesní

- Hmotné stanoví závazná a vynutitelná pravidla
- Procesní určuje postup jednotlivce a státních orgánů při porušení práva a způsob sankcionování (např. jednání u soudu)

HISTORIE PRÁVA

- Chammurapiho zákoník (2. tisíciletí př. n. l.) – „oko za oko, zub za zub“, Babylonie
- Zákon dvanácti desek (449 př. n. l.) – římské právo
    - Velmi stručný text, vytesaný do kamene, zachován jen v citátech, jen zásady a sporné body, nicméně je to první zákoník, který se neodvolává na božské autority, a dokonce přímo předpokládá, že se bude měnit (novelizovat). Týká se práva soukromého (hmotného i procesního) i trestního. Vychází ze zásady rovnosti občanů, nedotknutelnosti majetku a dědictví v mužské linii. Věřitel dostával moc nad dlužníkem (jež se časem zmírnila), vyšetřování i případný výkon trestu musel provést sám.
- Corpus iuris civilis (6. st.)
- Kanonické právo (ordály) = církevní právo
- Code civil (1804)
- Občanský zákoník (1896) – Německo
- Všeobecný zákoník občanský (1811) – Rakousko-Uhersko

Právní vývoj českých zemí:

- 9. století: **Zákon sudnyj ljudem**
- 11. století: **Dekreta Břetislavova** – ukončení pohanských tradic
- 12. století: **Statuta Konráda II. Oty** (první psaný zákoník v českých zemích)
- 13.-14. stol.: právní partikuralismus – právo městské, dvorské, zemské církevní (nejednotný právní řád)
    - V počátcích státu se právo stanovuje formou nařízení panovníka **horní zákoník** (sepsán 1300-1305 za Václava II.) (česky *Právo královské horníků*, resp. *Královské horní právo*) Zároveň se uplatňovalo církevní právo, ordály zrušeny za Karla IV.
- 16. stol.: první právní předpisy upravující státní organizaci (Zemské zřízení království českého, Zemské zřízení markrabství moravského apod.)
- 17. a 18. stol.: **Obnovené zřízení zemské** (1627/1628) – vydáno po neúspěšném stavovském povstání a pomohlo prosazovat absolutismus
    - Reformy Marie Terezie a Josefa II.
    - tereziánský a josefínský trestní kodex, tereziánský kodex soukromého práva
- 19. století: **Všeobecný zákoník občanský** (1811)
- 20. století: ústavní listina z roku 1920, Ústava 9. května, Ústava z roku 1960, Ústava z roku 1968, ústava České republiky (platní od 1. 1. 1993)